

ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНИХ ТА ІНДИВІДУАЛЬНИХ РІЗНОВИДІВ МОВИ

УДК 811.161.2'367.62+81'282.4

DOI: 10.18523/lcmp2522-9281.2022.8.157-170

Тетяна Громко (Tetiana Hromko)

<https://orcid.org/0000-0002-4661-4302>

МОНОГОВІРКОВИЙ ТЕЗАУРУС – НОВА ЛІНГВОГРАФІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ ДЕСКРИБУВАННЯ МОВНОЇ СИСТЕМИ

Abstract

MONOIDIOM THESAURUS AS A NEW LINGUOGRAPHIC TECHNOLOGY FOR DESCRIBING THE LANGUAGE SYSTEM

Background. *The modern linguographic description of idiom is characterized by the peculiarities of verbalization, which is methodologically justified by compiling a thesaurus of its lingual. The lexicographic staffing of dialect units recorded in oral speech clarifies views on lexical, phraseological and other language units as an object of lexicographic description, improves the reproduction of their communicative qualification, clarifies the grammatical aspect of reflecting the contexts of speech on the basis of scientific-pragmatic action.*

Contribution to the field of research. *This study raises the possibility that the completeness of describing the lingual of the idiom is ensured by the introduction to the thesaurus of all language and speech units previously recorded in the monolingual corpus of texts. These discoveries can help us to understand the qualification of the thesaurus approach as a complete representation of the lingual of the idiom. This conclusion, although preliminary, indicates that the*

monolingual thesaurus is a new lexicographic technology for dialectology, which, based on its structure and principles of organization, extrapolates the description of the lingual of the idiom to the modeling of the lexical-grammatical system. This discovery is important for the development of linguographics as a comprehensive description of the language system. These conclusions raise methodological and technological questions about the nature and scope of the linguistic composition of the idiom, i. e. lingual.

Purpose. *Monoidiomic lingual as a basis for a comprehensive study of the idiom has its own specifics. Dialectological lexicography both maintains its traditions and uses new technologies for creating dictionaries for the latest research, such as a monographic description of a particular idiom (subdialect) as a language system.*

Methods. *The methodology of the thesaurus of idiom with complex parameterization of idiomemic (idiomological) lexicography takes into account the completion of the linguistic system, especially in the part of speech lexicography, actualized in modern linguistics by the theory of language based on usage. The functional purpose of the monoidiomatic lingual as a source of further research into the lingual of the idiom is methodologically important.*

Results. *The monoidiomatic thesaurus is a linguistic publication or an electronic resource that contains words (phrases, phraseological units, proverbs, etc.) arranged in alphabetical order (with a display of lexicographic, grammatical, phraseographic and other units), and explains the meaning of the described linguistic and speech units, providing another linguistic information, or provides information about creatures and objects denoted by them (onymographic units), as well as provides contexts of their use in the idiom of a certain language system. This combination of findings lends some support to the conceptual premise that the key to describing linguistic and speech units on the basis of thesaurus is the systematic positioning of the lingual of the idiom, according to the based on use theory of language, which makes it possible to linguistically interpret the material taking into account its using in a live text.*

Discussion. *The monoidiomatic thesaurus as an important aspect of modern linguistics can become the most complete source and indispensable tool of scientific research – from the completeness of lexicon fixation to the monographic description of subdialect as a language system, because it has obvious advantages over the traditional differential lexicographic approach. Being focused on multi-aspect linguistic and non-linguistic studies, the monolingual thesaurus includes the initial inventory of the language data of the lingual for a number of speech and language units, which fully represent the language system of the idiom (subdialect). The perspective of this type of lin-*

guistic technology in linguistics lies in its ability to solve a number of problems through empirical evidence.

Keywords: dialectology, dialect, idiom, lingual, linguography, thesaurus, language units, description.

У статті розглянуто методологію укладання моноговіркового тезауруса як новітньої, запропонованої авторкою лінгвографічної технології дескрибування лінгварію говірки. Експлікація лінгварію говірки в тезаурусі становить звід усіх одиниць усного мовлення за корпусом текстів. Тезаурус говірки кваліфіковано і сегментом мовленнєвої лексикографії, і фрагментом дескриптивної лінгвографії говірки. Визначено основну функцію моноговіркового тезауруса – лексикографування лінгварію говірки, а також розглянуто його специфіку як наукового мовознавчого джерела.

Ключові слова: діалектологія, говірка, ідіом, лінгварій, лінгвографія, тезаурус, мовні одиниці, дескрипція.

Вступ

Опис говірки – найменшої діалектологічної одиниці, мовної системи в межах одного населеного пункту – в традиційному мовознавчому висвітленні відводили диференційному діалектологічному підходу. У проведеному дослідженні лінгварію (усього мовного складу) говірки як окремої мовної системи (Громко, 2021а) запропоновано сукупність діалектографічного, ідіомологічного та лінгвографічного підходів. Актуалізовані підходи до ідіому (говірки) базуються на лінгвістичному обробленні (дескрибуванні) (Громко, 2021b) корпусних мовних даних як одному із сучасних науково-інформаційних засобів, спроможних розв'язати проблеми лінгвістичної науки в плані доказовості. Повнота опису мовно-мовленнєвого складу – лінгварію – говірки полягає в комплексності як фіксації, так і дослідження мовних і мовленнєвих одиниць на основі текстів. Науковий інструментарій цього лінгвографічного опису говірки становлять особливості вербалізації, що методологічно пояснюється укладанням тезауруса її лінгварію. Метод опису матеріалу в цьому текстоорієнтованому ресурсі базується на первинному лінгвістичному вичленуванні та лінгвографічній селекції мовних і мовленнєвих одиниць із масиву текстів, а також на об'єднанні їх за принципом функційної спільності мовних, умовно-мовних і мовленнєвих одиниць. Такий підхід до

лінгвістичного оброблення, систематизації лінгварію як повного складу мовної системи та наукової інтерпретації мовних даних можна кваліфікувати як тезаурусний. Як нова технологія опису окремого лінгварію моноговірковий тезаурус становить науковий інтерес в методології укладання, що базується на дескрипції говірки як мовної системи (Громко, 2021b).

Теоретичне підґрунтя

Означений нами тезаурусний підхід до лінгвографічного опису говірки вперше застосовується як у вітчизняному, так і в зарубіжному мовознавстві. Примітним є факт, що в основі тезауруса лежить природна мова (діалектна), онтологічно первинна щодо літературного страту. Укладання тезауруса говірки як вищого рівня організації її лінгварію в усій його повноті базується на конкретних теоретичних принципах і методологічних засадах. Спираючись на моноговірковому текстовому корпусі, він враховує традиційно українські діалектологічні підходи, про які свого часу зазначали П. Ю. Гриценко (Гриценко, 2000), А. О. Колесников (Колесников, 2015), Г. І. Мартинова (Мартинова & Щербина, 2020), Н. В. Хобзей (Хобзей & Ястремська, 2008), зокрема системне представлення говірки (говірок) у певних діалектних лексиконах ілюстраціями текстографічних даних.

Задекларований нами спосіб формування складу мовних одиниць виразно відрізняється від діалектографічного (диференційного), для чого вперше розроблено та запропоновано дослідницькі прийоми дескрибування корпусу мовних даних говірки (Громко, 2021a). Ключовим у дескрипції мовних одиниць для тезауруса є системне презентування лінгварію говірки з позицій теорії мови, що передбачає аналіз емпіричного матеріалу з урахуванням його вживання у живому тексті. При цьому дескрибування говірки як усної форми існування мови можливе лише за умови використання корпусу усних текстів говірки в межах корпусного підходу.

Моноговірковий тезаурус є основою лінгвографічного комплексу опису лінгварію і визначається специфікою макро- й мікроструктури, а також типологізації та лексикографічної параметризації, що полягають у принципах структури й організації. У цілому він репрезентує досвід лексикографічної екстраполяції емпіричного матеріалу говірки.

Тезаурус говірки визначений, з одного боку, цілісним інтегрованим продуктом у всьому обсязі його лінгвістичного інформаційного наповнення як лексико- та граматикиграфічного комплексу говірки; з іншого боку – лінгвографічним виданням або електронним ресурсом, що містить

тлумачення лексикографічних, граматикографічних, фразеографічних та інших номінальних одиниць як лінгвістичну інформацію і наводить контексти за говірковим мовленням як конкордансом мовної системи говірки (Громко, 2021a).

Для діалектологічної науки моноговірковий тезаурус позиціонується лексикографічною технологією, яка за своєю структурою та принципами організації екстраполює опис лінгварію говірки на моделювання лексико-граматичної системи. Моноговірковий тезаурус є базою для низки аспектних словників описуваного лінгварію, тобто є своєрідним лінгвографічним комплексом (Громко, 2021b, с. 115). Водночас в основі укладання вокабуляру тезауруса лежить словоцентристський підхід до ієрархічної організації зв'язків слова.

Методи й матеріал дослідження

Основні засади методології укладання моноговіркового тезауруса визначає нова (на етапі становлення концепції) лінгвографічна технологія дескрибування певної мовної системи в царині прикладної лінгвістики. Методологія тезауруса говірки із комплексною параметризацією ідіомемної (говіркознавчої) лексикографії враховує укомплектування лінгвографічної системи, особливо в частині мовленнєвої лексикографії, актуалізованої в сучасному мовознавстві теорією мови, основаної на вживанні. Методологічно важливим є функційне призначення моноговіркового тезауруса як джерела подальшого дослідження лінгварію говірки для теоретичних узагальнень і метамовної його кодифікації.

Дескрипція лінгварію, тобто мовносистемної множини лінгвістичних фактів і мовленнєвої структури, говірки є проміжною ланкою для повного монографічного опису говірки як мовної системи за ідіомологічним підходом (Громко, 2021a). На всіх етапах збирання, документування та укомплектування мовних даних говірки дослідник має орієнтуватися на тезаурус як перший науково інтерпретований лексикографічний продукт з урахуванням стилізації, параметризації тощо. Так, на етапі лінгвістичної класифікації емпіричного матеріалу документування зумовлює паралельне використання методу вибірки, яке передбачає виокремлення мовних одиниць з корпусу текстів, а вже на етапі укладання лінгварію говірки у вигляді тезауруса за результатами виділення мовних одиниць, явищ і рис використовуються метод класифікації, метод компонентного аналізу, зіставний метод. При цьому суттєво важливо, що розроблення методології

як потужного апарату лінгвістичної теорії дає змогу сьогодні з більшою точністю, надійністю та достовірністю оцінювати мовно-мовленнєвий репертуар окремого лінгварію, зокрема говірки. Аналіз граматики говірки у межах дослідження зосереджується на комплексному аналізі структурно-функціональних характеристик текстів з аналізом безпосередніх складників, для яких використовують методи класифікації, опису та моделювання. Застосування інших методів – зіставного та типологічного, системного та структурного – сприяє лексичній і граматичній систематизації мовних даних говірки. Відповідно кожен із етапів дескрибування говіркового лінгвального масиву потребує комплексного використання загальнонаукових і лінгвістичних методів із метою отримання об'єктивних результатів дослідження, що має своє відображення в моноговірковому тезаурусі.

Результати дослідження

Як нова лінгвографічна технологія, моноговірковий тезаурус потребує дефінування, кваліфікації засадничих принципів і критеріїв укомплектування цього найвищого рівня організації опису лінгварію говірки, а також досвіду (проекту) його укладання за дескрипцією конкретної мовної системи (Громко, 2021b).

За нашим визначенням, «тезаурус – лінгвографічне видання або електронний ресурс, що містить слова (словосполучення, фразеологізми, паремії тощо), розташовані в алфавітному порядку (з відображенням лексикографічних, граматикографічних, фразеографічних та інших одиниць), і пояснює значення описуваних мовно-мовленнєвих одиниць, надаючи іншу лінгвістичну інформацію, або повідомляє відомості про істоти та предмети, позначувані ними (онімографічні одиниці), а також наводить контексти їхнього вживання в мовленні певної мовної системи» (Громко, 2021с, с. 26).

Типологічно тезаурус говірки не є ідеографічним словником, тому не претендує на розкриття системи понять, закладеної в словах. Словоцентристський підхід до ієрархічної організації зв'язків слова у тезаурусі забезпечує чітке відстеження основних і похідних його значень, із проблемою межі слова (варіантністю). Продовження традицій П. М. Роже (Roget, 1852) в межах моноговіркового тезауруса полягає у спробі представити якомога більше слів, так чи так пов'язаних із заголовним словом, тобто в репрезентації системи слів, а не системи понять. Тому в тезаурусі представлено не лише лексикон, а й інші елементи говірколінгварію в

систематизованому вигляді й водночас слова в його зв'язках. Для дескриптивного лінгвографічного опису говірки мовні й мовленнєві одиниці її лінгварію вичленовуються з текстів говіркового дискурсу. Реєстрація й інвентаризація таких одиниць у тезаурусі є своєрідним конкордансом (з усіма характеристиками й особливостями вживання в джерелі – усному мовленні) певної мовної системи з повним охопленням лінгвального матеріалу.

Значущість моноговіркового тезауруса полягає в тому, що він водночас кваліфікується: і цілісним інтегрованим продуктом у всьому обсязі його лінгвістичного інформаційного наповнення та дотримання зазначених теоретичних настанов; і лексико- та граматикографічним комплексом, що має спеціально-наукове лінгвістичне призначення; і лексикографічним продуктом нового покоління з усіма його перевагами щодо традиційного словникового представлення в діалектології; і проміжною ланкою між традиційною картотекою та комп'ютерним корпусом.

Тезаурус, з одного боку, призначений для металінгвістичних досліджень, а з іншого, він має прислужитися діалектологам як для ілюстрації фактів діалектного слововживання, студій над семантичними діалектизмами, так і для вивчення інших рівнів мови – морфологічного, фонетичного тощо. У цьому аспекті тезаурус подає ілюстрацію текстом, який «є важливим і чи не єдиним достовірним джерелом для дослідження усіх мовних рівнів, зокрема морфології та синтаксису, які потребують ширшого контексту, аби виявити “поведінку” діалектних явищ» (Ястремська, 2014, с. 123).

Найвища оцінка якості моноговіркового тезауруса визначається не доступністю для широкого загалу мовців (як, наприклад, діалектні словники, що мають етнографічний, лінгводидактичний характер), а потребами для наукових співтовариств і подальшого наукового лінгвістичного трактування. Тезаурус фактично змінює профіль користувача. Така орієнтованість тезауруса потребує від укладачів відповідної лінгвістичної кваліфікації (Руснак & Руснак, 2020, с. 23). Моноговірковий тезаурус, популяризуючи лексикографічний метод, постачає науковими даними дослідників окремих елементів мови і лексико-семантичної системи в цілому для вивчення семантики мовних знаків, системи значень слова та структури значень полісемантів тощо. При цьому важливими критеріями є ступінь повноти його складу, точність опису значення (філіації) слів та ін., що підкреслює лінгвістичну доказовість наукового дослідження будь-якої мовної системи.

Особливість усномовної основи говірки ставить першочерговим завданням лінгвографічного опису не лише традиційну для діалектології текстографічну, а й ситуативну зумовленість уживання слова в говірковому мовленні. Тезаурус говірки як повний описовий словник якраз і подає всі функціональні одиниці мовлення услід за відображенням їх у корпусі текстів говірки (текстовому чи електронному), тобто є вторинним щодо «текстового опису» говірки. Адже саме відображення характерних особливостей кожної функціональної одиниці усного мовлення зумовлює розбіжності й специфіку словників, що мають їх опис. Показовим при цьому є роль тексту-ілюстрації, який Н. О. Руснак визначає як «знакове утворення, що має когнітивно-прагматичну основу, ретранслятор певного типу інформації» (Руснак, 2009, с. 396), а Н. В. Гуйванюк, додаючи елементи до цього визначення, – миттєвою вербалізацією свідомості у формі мовної семіотичної одиниці, що «відповідає прагматичній настанові комунікації» (Гуйванюк & Руснак, 2015, с. 120).

Тезаурус як повний словник (такий, що вміщує усі зафіксовані слова – загальнонародні й вузьколокальні) говіркового мовлення є не стільки типовим діалектним, скільки академічним лексикографічним описом, що має описову (фактичну) та прескриптивну (нормативну) складові одиниць описуваного лексичного фонду ідіому. Тезаурус виконує й діалектно нормативну функцію, оскільки кожна вокабула має ще й стилістичне маркування.

Уживання слів ілюструється прикладами з текстів розмовного мовлення, що є фактично сегментами – фрагментами моноговіркового корпусу лінгварію. У цьому плані корпус тезауруса говірки можна трактувати як у певний спосіб селектований і розміщений в алфавітному порядку звід вокабул за слово- і формовживанням і за лексико-фразео-граматичним профілем (колоквіалістика, фразеологічний і паремійний склад, прагматемарій) у мовленні.

Теоретичне значення моноговіркового тезауруса полягає в новизні для діалектології лексикографічної технології, що за своєю структурою та принципами організації забезпечує лінгварій (у вигляді повного словника) говірки глибиною розкриття семантичних і граматичних взаємозв'язків його елементів і дає змогу змодельовати лексико-граматичну систему предметного кластера найбільш повно і системно. Практична цінність тезауруса говірки зумовлюється подвійною можливістю використання його, поперше, для одночасного аналізу й конструювання лексичної системи, кла-

сифікації та зберігання діалектного матеріалу, по-друге, для пошуку певних говіркових слів, утворень і системи їхніх взаємовідношень (фактологічної бази), як наукове джерело інформації про неї, сприяє поглибленому вивченню (монографічного опису) говірки тощо.

Лексикографічна прагматика методу словникових тлумачень, формування філіацій значень у тезаурусі говірки спирається на зіставлення розгорнутого в ідіомі тлумачення слова з його структурною схемою (уніфікованою і типовою для традиційного лексикографування), завдяки чому можна встановити особливості співфункціонування мовних виражень діалектного і літературного стратів, наприклад у плані визначення семантичного варіювання або ідеографічного представлення слова. Моноговірковий тезаурус із комплексними параметрами словникової статті (лексикон) входить до програми-мінімум ідіомної лексикографії – і за ним можуть бути укладені лексико-фразеологічні аспектні словники відповідно до цілей лінгвістичного студіювання: алфавітний словник (вокабулярій), інверсійний словник, словник варіантів слів, фразеологічний словник, ідеографічний словник, тематичні словники (окремих тематичних груп лексики); соціально-марковані словники (дитячої лексики, архаїчних слів) тощо. Для вивчення комунікативно-мовленнєвого аспекту говіркових мовних даних – словники-граматики: граматичний словник (морфологічний, морфемний, синтаксичний), словник колокацій, колігацій тощо (Бобкова, 2015). Моноідіомемна лінгвографічна система уможливує виявлення різних металінгвістичних аспектів лінгварію говірки, зокрема мовленнєвої лексикографії за актуальною в сучасному мовознавстві *теорією мови, основою на вживанні* (Ю. М. Караулов, Н. Хомський) (Караулов, 1981; Chomsky, 1985).

Прикладом організації та критеріїв укладання моноговіркового тезауруса є досвід опису лінгварію центральноукраїнської говірки села Піщаний Брід Новоукраїнського району Кіровоградської області, проведений авторкою дослідження (Громко, 2021b). Методика укладання цього тезаурусного зводу становить частину методології дескрибування лінгварію говірки.

До комплексу номінальних одиниць зазначеного тезауруса входять лексеми (наприклад, *аеродром, бамбули, линдиковий, фирканий, якось-ний*); оніми (*Бирдіхінша, За мостом, Шустир*), фраземи (*азіяцька порода, подавать фільдіперс, шурупать мозгом*), лексико-граматичні одиниці (*калинове вареня; ходить по череду; тоє-сьоє; и-и*) тощо. Зокрема,

лексемна інтерпретація у рамках вокабуляру в тезаурусі говірки містить такі додаткові позначення:

▲ – *колокація* (▲ **Адресний стіл** [адре^сний с^т'іл]. Установа з реєстрації мешканців; служба встановлення адрес проживання людей у певному населеному пункті. [адрес/ аж ^ччерез ^аадресний с^т'іл ^узнавали ^у Чер^касах]; [звони в ^аадресний с^т'іл ^ггородс ^{'к}ий/ бо ^йак ^{'н}айдем?]);

▼ – *колігація* (▼ **Авторитет сцени** [аўтори^етет с^цени]. Популярна у межах місцевого сільського будинку культури виконавиця пісень. [Вал ^{'а} Куц ^{'у}байлиха так сп ^{'і}ва бу^ло/ шо пр ^{'а}м аўтори^етет с^цени]);

♦ – *фразема* (♦ **Повний ажур** [поўний ажу^р], зі сл. *зробити* – порядок у справах. [зр^оби поўний ажу^р по ^{'к}ас ^{'і} до ^ка^{'п} ^{'е}йки ^шоб с^{'х}одило^с']; [і на ^кр^оват ^{'і} ^шоб зр^оби^у поўний ажу^р!]);

■ – *прагматема* (■ *Росія з малої букви* [Ро^с'і^йа з ^малої^й ^{'б}укви]); □ – *паремія* (□ *Жив-був та й нема, бо поїхав до млина* [Жи^ю-бу^ю/ та ^ї не^{'м}а/ бо по^{'і}ха^ю до ^мли^{'н}а]);

○ – *онім* (○ **Собака Патрон** [со^{'б}ака Пат^{'р}он]. Загальновідомий собака-сапер Чернігівського піротехнічного підрозділу ДСНС [нази^{'в}ає ^{'н}ашого ^{'к}уз ^{'у} со^{'б}ака Пат^{'р}он]).

Проведене дослідження на основі тезаурусної бази, укладеної на основі зафіксованої авторкою протягом 1990–2020 років за текстовим корпусом (складом із понад 10 тис. моноговіркових текстів різних типів), що становить понад 2 млн слововживань у лінгварії говірки, та демонстрація пробного фрагмента моноговіркового тезауруса показують, що в цілому такі мовні дані містять більшу кількість і менші обмеження лінгвістичної інформації порівняно з лінійно вибудованими традиційними лексикографічними мовними описами. Такі словники диверсифікують мовні дані говірки, що й визначає прикладний аспект тезауруса, який, як специфічний лексикографічний проект, детермінується станом говіркового мовлення.

Прикладом ілюструємо вокабулу А за досвідом укладуваного нами «Тезауруса говірки села Піщаний Брід», фрагмент якого подано в Додатку до дисертації (Громко, 2021а, с. 633–681):

А¹ [а], *незм., лінгв.* 1. Назва першої букви українського алфавіту на позначення голосного звука «а». ▲ **Буква «а»**. [А^бушенко// сна^{'ч} ^{'а}ла ^{'б}уква «а»/ а ^{'н}и «о»]; [дали ^йо^{'м}у ^{'ц}уц^{'н} ^{'а}/ о^{'у}ч ^{'а}рку/ і ^{'к}аже ^{'к}ома^{'д} ^{'і}р// при^{'д}ума^{'й} ^{'і}му ^{'к}лич^{'к}у/ ^шоб на ^{'б}укву «а»// ^то^{'ї} і ^{'н}аз^{'в}а^{'у} со^{'б}а^{'к}у А^мур]. 2. *перен.* Початкова позиція певного процесу, явища. ♦ **Від А до Я** [в^{'і}д «а» до «йа»], ♦ **Од А до Я** [од «а» до «йа»], зі словами *розказать, пере-*

казать. Повний обсяг інформації про подію, обставини чи сюжет книжки, від початку до кінця. [і ц'у к^нижску шоб пере^казували/ в'ід «а» до «йа»]; [п'ід'ім' / к^ума/ до них на с^вайбу/ і шоб розка^зали ме^н'і/ од «а» до «йа»/ йак було]; [може роз^ска^зат' в'ід «а» до «йа»]; [нач'е по к^нижк'і ч'еши^т' / пере^казуйе од «а» до «йа»/ шо було при скан^дал'і]; [с^ваха же пере^казали нам/ в'ід «а» до «йа»]. ♦ **Од А до Б** [од «а» до «бе»], зі словами *узнать, переказать, розказать*. Мінімальний обсяг інформації. [узна^ли ўсео^го// аж од «а» до «бе»/ к^уди го^диц'а]; [а пере^казат' / то в'ід «а» до «бе»// б'іл'ш н'е/ бе^зйа^зика]; [розка^зат' нада/ не од «а» до «бе»/ а по^ўнос'т'у/ од «а» до «йа»].

A²[а], спол. I. протиставний. 1. Поєднує речення, не відповідні, протиставні одне одному за змістом. [не пи^тай у^ченого/ а пи^тай бувало^го]; [садиш/ садиш/ а во^но ни с^ходит' / йак на за^куц'і]; [на Помош^ну-о/ на ба^зар про^дат' во^зили/ а ї не бе^ре них'то]. 2. Поєднує підрядне допустове речення з головним. [хоч' і мале/ а йак ста^ре рос.уж^да]; [хот' і л'іч'или/ а во^но на ўмірушч'е]. II. зіставний. Поєднує речення або члени речення, які зіставляються. [Ма^рус'а ў го^род'і к^руте^ц'а/ ко^рова на н'і/ а во^но/ мур^ло/ си^дит']; [к^ума лай^іт' йо^го/ а в'ін с^пит' со^б'і]; [похо^вали йі^йі/ на Кара^чунк'і/ а йо^го/ д'іти ў Перво^маїс'ке заб^рали]; [мажиш ц'у хату/ а во^но/ с^тариц' / йе с^тариц']. III. *приєднувальний*. Приєднує нові речення або члени речення при послідовному викладі думок, описі ряду предметів чи явищ. [вес' ден' каза^ц'а/ а то^д'і сп^л'ат']; [ба^гатим/ ч'орт' д'іти ко^лише/ а б'едних/ л'ака]; [пана лай^ат' / а в'ін то^ўшч'а]. 2. У сполученні з прислівниками часу або словами, що означають час, поєднує речення або члени речення, зв'язані між собою часовою послідовністю. [то ўже Ра^йу тайно хри^стили// бат'ушка ўно^ч'і хри^стили// це ў т^риц'ат' ши^стом// а то^д'і Над'а/ йак ро^дилас' / ч'іриз год// а бат'ушки/ йакос'ни було]; [йіх (молитви) т^реба знат' // дл'а с^лужби/ і так ў ж^изн'і// це т^реба то^же// а у ж^изн'і ўсе го^тове]. 3. Приєднує до того чи іншого слова в реченні наступне речення або члени речення, які розвивають, доповнюють висловлену думку. [ї мо^литис' т^реба/ і йак ст^рашно/ і йак д^уже пе^ри^живайіш// а за д'ітеї/ то ўс'у ж^из']; [жи^ла со^б'і одна ж'інка/ а жи^ла во^на са^ма/ без д'ітеї]. 4. Виступає на початку питальних речень. [а шо ма^ти робит'?]; [а де в'ін?]; [а х'іба йак?]. 5. Виступає на початку речень, що виражають несподіваний перехід до іншої думки або теми розмови. [про ўс'іх ка^жут' // а про ко^го не ка^жут' ?]. 6. Виступає на початку речень в ініціативно-погоджувальних

діалогах. [а да'ваї напрош'ки н'ідим!] – [а да'ваї!]; [а да'ваї з 'ними по'їїдим!] – [а да'ваї!]; [а да'ваї/хто 'первії!] – [а по'б'ігли!]. IV. *приєднувально-підсилювальний*; у сполуч. із присл. *як, який, скільки*. Приєднує речення (здебільшого питальні чи окличні) або члени речення і підсилює виразність їхнього змісту. [ро'била вес 'в'ік/а й'ака мала н'ену'їїа!]; [йїх 'мало/а й'ак'і дружен'івого]; [дого'ворац'а/а с'к'іки 'того 'д'ела?!]. V. *єднальний*. Уживається у знач. спол. і. [а ц'а В'ерка/то нех'решч'ана воб'ше//а бач'/у'ц'еркву 'ходить'].

A³ [а] *част.* 1. *спонукальна*. Уживається на початку речень при присудках, що виражають заклик, наказ виконувати дію. [а да'ваї ўд'вох!]; [а їди с'у'ди!]; [а 'сол'і др'іб'нен'коїї по'даї йї'му]. 2. *питальна, рідко*. Уживається в кінці питальних речень і виражає спонукування до відповіді. [а шо 'дал'і 'буде?! а?]; [об'їш'ч'айїш?! а?!].

A⁴ [а!] *виг.* 1. Уживається для вираження здогаду, здивування і т. ін. [п'ідеи на 'ферму ро'бит'//а!//к'із'а'ки н'ухат'/не 'хоч'їш?]. 2. Уживається для вираження невдоволення, досади, погрози, злорадства. [а-а! // замоў'ч'і ж!//ни'ч'о ни ч'ут'/шо на с'цен'ї]; [ни 'в'іриш/ 'д'етка//а-а!]. 3. Уживається для вираження переляку, відчаю, болю. [ни'ч'о ни з'робиш/а!//та й 'год'ї]; [хоч «а» кри'ч'и]; [а!//коп'іно роз'била//а!//бол'но]. 4. *повтор., дит.* Уживається при заколисуванні дитини. [а-а!//спи/го'дубка/спи!].

A⁵ [а!] *звуконасл.* Уживається при передаванні звуків німих людей. [ни'чо ни по'н'атно//т'іки «а-а!»//а шо сл'уч'ілос'?!].

A⁶ [а!] *гезитат.* [ото йа ї кажу/а/ото йак?/а]; [то'д'і в'ін при'шоў/а/с'їў/а/та ї да'ваї ба'лакат'].

Висновки

Методологія укладання моноговіркового тезауруса екстраполює на мовносистемне представлення його новітню лінгвографічну технологію дескрибування лінгварію говірки. Як лінгвографічна технологія моноговірковий тезаурус є новим типом сучасного лексикографічного продукту (або ж корпусного зводу мовних даних ідіому), який має певну специфіку параметризації відповідно до відображення мовлення говірки. Лінгварій говірки в тезаурусі експлікується зводом усіх одиниць усного мовлення (Дружинець та ін., 2021, с. 234) за корпусом текстів – мовних і мовленнєвих, що якісно відрізняє його від традиційних діалектних словників диференційного типу. Моноговірковий тезаурус орієнтований на поліаспектні лінгвістичні та нелінгвістичні дослідження, отже, являє собою спробу

початкової інвентаризації мовних даних лінгварію на ряд мовно-мовленнєвих одиниць, що в повному обсязі представляють мовну систему говірки (субдіалекту). Перспектива такого типу лінгвографічних технологій мовознавства полягає в його спроможності розв'язання низки проблем через емпіричну доказовість.

Список використаної літератури

- Бобкова, Т. (2015). Корпусний словник колокацій: методика укладання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*, 52, 39–41.
- Грищенко, П. Ю. (2000). Текст як простір вияву діалектних явищ. У *Збірник лінгвістичних праць: до 60-річчя проф. О. А. Колесникова* (с. 9–15).
- Громко, Т. В. (2021а). *Методологія лексико-граматичної дескрипції лінгварію говірки* [Дис. докт. філол. наук, Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова].
- Громко, Т. В. (2021b). *Методологія та досвід дескрипції говірки*.
- Громко, Т. В. (2021c). Тезаурус як лінгвографічний опис говірки: теоретичні засади науково-інформаційної бази. *Мова*, 35, 25–30.
- Гуйванюк, Н. В. & Руснак, Н. О. (2015). Багатовимірна реальність діалектного тексту. В *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* (с. 119–127). КММ.
- Дружинець, М. Л., Ковалевська, Т. Ю., & Романченко, А. П. (2021). Усне мовлення української та русинської діаспори: консонантна орфоепія. *Русин*, 65, 230–249.
- Караулов, Ю. Н. (1981). *Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка*. Наука.
- Колесников, А. О. (2015). *Морфологія українських південнобесарабських говірок: генеза і динаміка*. СМІЛ.
- Мартінова, Г. І., & Щербина, Т. В. (2020). *Словник середньонадніпрянських говірок*. Видавець Ю. А. Чабаненко.
- Руснак, Н. О. (2009). *Лінгвокогнітивні та прагматичні виміри діалектних текстів буковинських говірок*. Чернівецький нац. ун-т.
- Руснак, Н., & Руснак, Ю. (2020). Заимствования в лексической системе говора села Южинець Кицманского района Черновицкой области. *Orbis linguarum*, 18/2, 21–28.
- Хобзей Н., & Ястремська, Т. (2008). Діалектний словник: автор та читач. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*, 12, 203–205.
- Ястремська, Т. (2014). Текст як джерело дослідження діалектної системи. In *Badania dialektologiczne: Stan, perspektywy, metodologia* (s. 123–135). Księgarnia Akademicka.
- Chomsky, N. (1985). *Logical Structure of Linguistic Theory*. University of Chicago Press.
- Roget, P. M. (1852). *The Saurus of English words and phrases classified so as facilitate the expression of ideas and assist in literary composition*.

References

- Bobkova, T. (2015). *Korpusnyi slovnyk kolokatsii: metodyka ukladannia* [Corpus dictionary of collocations: compilation method]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"* [Scientific notes of the National University "Ostroh Academy"], 52, 39–41 [in Ukrainian].
- Chomsky, N. (1985). *Logical Structure of Linguistic Theory*. University of Chicago Press.

- Druzhynets, M. L., Kovalevska, T. Yu., Romanchenko, A. P. (2021). Učne movlennia ukrainskoi ta rusynskoi diaspori: konsonantna orfoepiia [Oral speech of the Ukrainian and Ruthenian diaspora: consonant orthoepy]. *Rusyn [Ruthenians]*, 65, 230–249 [in Ukrainian].
- Hromko, T. V. (2021a). *Metodolohiia leksyko-hramatychnoi deskryptsii linhvariiu hovirky* [Methodology of lexical and grammatical description of the idiom lingual] [Doctoral dissertation, Odesa I. I. Mechnikov National University] [in Ukrainian].
- Hromko, T. V. (2021b). *Metodolohiia ta dosvid deskryptsii hovirky* [Methodology and experience of idiom description] [in Ukrainian].
- Hromko, T. V. (2021c). Tezaurus yak linhvohrafichniy opys hovirky: teoretychni zasady naukovo-informatsiinoi bazy [Thesaurus as a linguographic description of idiom: theoretical foundations of the scientific information base]. *Mova [Language]*, 35, 25–30 [in Ukrainian].
- Hrytsenko, P. Yu. (2000). Tekst yak prostir vyjavu dialektykh yavysheh [The text as a space for the manifestation of dialectal phenomena]. In *Zbirnyk linhvistychnykh prats: do 60-richchia prof. O. A. Kolesnykova* [Collection of linguistic works: to the 60th anniversary of prof. O. A. Kolesnykova] (pp. 9–15) [in Ukrainian].
- Huivaniuk, N. V. & Rusnak, N. O. (2015). Bahatovymirna realnist dialektnoho tekstu [The multidimensional reality of the dialect text]. In *Dialekty v synkhronii ta diakhronii: tekst yak dzherelo linhvistychnykh studii* [Dialects in Synchrony and Diachrony: The Text as a Source for Linguistic Studies] (pp. 119–127). KMM [in Ukrainian].
- Karaulov, Yu. N. (1981). *Lingvisticheskoye konstruirovaniye i tezaurus literaturnogo yazyka* [Linguistic construction and the thesaurus of literary language]. Nauka [in Russian].
- Khobzei, N., & Yastrem'ska, T. (2008). Dialektnyi slovnyk: avtor ta chytach [Dialect dictionary: author and reader]. In *Suchasni problemy movoznavstva ta literaturoznavstva* [Modern problems of linguistics and literary studies], 12, 203–205 [in Ukrainian].
- Kolesnykov, A. O. (2015). *Morfologhiia ukrainskykh pivdenobesarabskykh hovirok: heneza i dynamika* [Morphology of Ukrainian South Bessarabian dialects: genesis and dynamics]. SMIL [in Ukrainian].
- Martynova, H. I. & Shcherbyna, T. V. (2020). *Slovnyk serednonaddniprianskykh hovirok* [Dictionary of Mid-Upper Dnieper patois lexicon]. Vydavets Yu. A. Chabanenko [in Ukrainian].
- Roget, P. M. (1852). *Thesaurus of English words and phrases classified so as facilitate the expression of ideas and assist in literary composition*.
- Rusnak, N. & Rusnak, Yu. (2020). Zaimstvovaniya v leksicheskoy sisteme govora sela Yuzhynets Kitsmanskogo rayona Chernovitskoy oblasti [Borrowings in the lexical system of the dialect of Yuzhynets village, Kitsmansk district, Chernivtsi region]. *Orbis linguarum*, 18/2, 21–28 [in Russian].
- Rusnak, N. O. (2009). *Linhvokohnityvni ta prahmatychni vymiry dialektykh tekstiv bukovynskykh hovirok* [Linguistic, cognitive and pragmatic dimensions of dialect texts of Bukovinian idioms]. Chernivetskyi nats. un-t [in Ukrainian].
- Yastrem'ska, T. (2014). Tekst yak dzherelo doslidzhennia dialektnoi systemy [The text as a source of dialect system research]. In *Badania dialektologiczne: Stan, perspektyvy, metodologia* [Dialectological research: Status, perspectives, methodology] (s. 123–135). Księgarnia Akademicka [in Ukrainian].

Матеріал надійшов 01.09.2022

